

позиція виглядає дивною [1, с. 36].

Підсумовуючи огляд основних аспектів багатокультурності в українському суспільстві й державі загалом, науковці дійшли висновку, що: проблема полікультурного виховання є гострою та нагальною, оскільки чітко не спостерігається загальне зростання рівня міжетнічної толерантності та міжкультурного діалогу; негативним чинником є неухильна увага, а то й байдужість політичних еліт до проблематики багатокультурності й меншин, очевидна недооцінка потенціалу культурного багатоманіття українського суспільства; попри загальну сформованість правової бази щодо мовно-культурних та освітніх прав меншин, у ній зберігаються (а в деяких моментах – наростають) численні недоліки та суперечності, які, зокрема, гальмують реформу в освітній сфері, запровадження засад полікультурності в шкільництві [1, с. 45].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, професійна підготовка вчителя, спрямована на забезпечення професійної самореалізації особистості, формування її кваліфікаційного рівня, забезпечується комплексом заходів щодо формування готовності педагога працювати в полікультурному середовищі, вміння адаптуватися до змінних умов. Однак проведені дослідження не висвітлюють проблеми вивчення національного та зарубіжного досвіду полікультурної освіти та виховання майбутніх учителів. Подальшого дослідження потребують такі її аспекти, як концепції та моделі полікультурного виховання у країнах Європейського Союзу, реалізація передового зарубіжного досвіду полікультурного виховання у процесі формування професійної компетентності вчителя у полікультурному суспільстві.

УДК 37.017.93

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Багатокультурність і освіта. Перспективи запровадження засад полікультурності в системі середньої освіти України : аналітичний огляд та рекомендації / за ред. О. Гриценка. – К. : УЦКД, 2001. – 98 с.
2. Ковальчук О. С. Полікультурний підхід у сучасній шкільній освіті Росії : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ковальчук Олена Сергіївна. – К., 2004. – 193 с.
3. Лощенко І. Ф. Полікультурне виховання майбутніх учителів у процесі вивчення іноземних мов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Лощенко Ірина Феліксівна. – К., 2004. – 176 с.
4. Сисоєва С. О. Неперервна професійна освіта у документах Європейського Союзу / С. О. Сисоєва, С. Г. Заскалета. – Київ, 2009. – 345 с.
5. Розлуцька Г. М. Зміст шкільних підручників як фактор полікультурного виховання молодших школярів у Закарпатті (1919-1939) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Розлуцька Галина Миколаївна. – Ж., 2006. – 197 с.
6. Слоновьська О. Б. Теоретичні засади багатокультурності та світовий досвід [Електронний ресурс] / О. Б. Слоновьська. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua>. – Назва з екрана.
7. Якса Н. В. Професійна підготовка майбутніх учителів: теорія і практика міжкультурної взаємодії в умовах Кримського регіону / Н. В. Якса. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 568 с.

Дата надходження до редакції: 01.07.2015 р.

Віолетта ЛАППО,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки і психології
Коломийського інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНИХ ТРАДИЦІЙ У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ВНЗ – ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТСТВА

У статті обґрунтовано необхідність залучення традицій у процес формування духовних цінностей студентів. Визначено, що традиції становлять основу народної педагогіки певного етносу, отож їх варто визначати як етнопедagogічні традиції. Доведено, що ознайомлення з етнопедagogічними традиціями повинне відбуватися на когнітивному, емоційному та діяльнісному рівнях. Інтегрування

етнопедagogічних традицій у виховну роботу ВНЗ набуде ефективності за умови використання новітніх форм і активних методів взаємодії викладачів і студентів.

Ключові слова: духовні цінності, етнопедagogіка, традиції, звичаї, обряди, календарні традиції, родинні традиції, форми виховної роботи, активні методи виховання, студентська молодь, поліетнічність.

В статті обоснована необхідність привлечення традицій в процес формування духовних цінностей студентів. Отмечено, что традиции составляют основу народной педагогики определенного этноса, поэтому их следует определять как этнопедагогические традиции. Доказано, что ознакомление с этнопедагогическими традициями должно происходить на когнитивном, эмоциональном и деятельностном уровнях. Интегрирование этнопедагогических традиций в воспитательную работу вузов станет эффективней при использовании новейших форм и активных методов взаимодействия преподавателей и студентов.

Ключевые слова: духовные ценности, этнопедагогика, традиции, обычаи, обряды, календарные традиции, семейные традиции, формы воспитательной работы, активные методы воспитания, студенты, полиэтничность.

The author confirms that there are many good customs and rituals with deep bringing up content. The number of examples about children's upbringing in Ukraine families is given here, which helps in training them to religious and secular traditions. Partly, it is important to meet students to traditions of high schools to form true valuable orientation. Only this is the basis of the personality spiritual world. The author proposes to reveal the celebrations of ancient traditions such holidays. During these holidays people tried to do a lot of charity things, helping sick people, visiting ill, and making mention of the departed.

Key words: spiritual values, pedagogy, traditions, customs, rites, calendar traditions, family traditions, forms of educational work, active methods of education, students and multi-ethnicity.

В умовах сучасної культурно-цивілізаційної кризи особливого значення набуває потреба в духовному піднесенні суспільства. Задля подолання глобальних проблем сьогодення науковці в царині педагогіки дедалі частіше звертаються до витоків народної духовності та з жалем констатують, що багато втрачено, забуто, загублено. Водночас без відродження культурної скарбниці українського народу вітчизняна освіта ризикує стати уніфікованою, безлікою, позбавленою національної самобутності.

Процес духовного становлення особистості невід'ємно пов'язаний з утвердженням системи цінностей, що визначатимуть не тільки її світоглядні позиції, а й стануть мотиваційним підґрунтям життєдіяльності. Звернення до етнопедагогічного потенціалу родинних і календарних традицій зумовлене пошуком ефективних чинників, які сприятимуть формуванню й удосконаленню системи духовних цінностей на кожному етапі особистісного зростання.

За визначенням М. Стельмаховича, «традиція – це досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки тощо, які склалися історично й передаються з покоління в покоління» [5, с. 42]. Педагогічне значення традицій дослідник убачає в тому, що вони одночасно постають як результат виховних зусиль народу протягом багатьох віків і як незмінний виховний засіб. Через систему традицій кожен народ відтворює себе, свою духовну культуру, свій характер і психологію у своїх дітях [5, с. 43].

Дослідники етнопедагогіки (Г. Довженко,

В. Євтух, О. Знойко, О. Ковалевський, В. Кудіна, Г. Лозко, І. Огієнко, В. Скуратівський, В. Страшний, М. Стальмахович, Ю. Ступак та ін.) у своїх дослідженнях розкрили глибокоморальну сутність і духовну велич українських традицій, що забезпечують зв'язок особистості з тією етнічною групою, до якої вона належить.

Система духовних цінностей окремої людини в будь-якому суспільстві залежить від певного загальноприйнятого, традиційно встановленого порядку. О. Воропай у зв'язку з цим зазначає: «Виховання й освіта починається із засвоєння духовних надбань рідного народу – мови, національних традицій та обрядів» [2, с. 18].

На виховному змісті традицій робить наголос І. Огієнко. Зокрема, він стверджує: «На основі народних традицій у дітей формуються норми й правила моральної поведінки...» [3, с. 119]. Особливого значення видатний мислитель надавав ознайомленню зростаючого покоління з народним календарем та побутом нашого народу.

Відомий педагог К. Ушинський неодноразово наголошував на непересічній ролі традицій у формуванні особистісних якостей. За його переконанням, в основі морального виховання міститься почуття народності. Воно дозволяє стати людині повноправним членом суспільства, бо спрямоване на виховання громадянської свідомості [6, с. 67].

Значну увагу питанням виховання засобами народних традицій надавав Г. Ващенко. Так, у праці «Виховний ідеал» він зауважує: «Не треба думати, що виховний ідеал нації може бути відображений лише в педагогічних системах. Іншими словами, у роботах педагогів він відображається і у звичаях народу, і в його пісні, і у творах письменників. Він створюється віками і за традицією переходить від старших поколінь до молодших, які доповнюють його й удосконалюють» [1, с. 101].

В. Євтух визначає традиції як міжпоколіннєву трансмісію поглядів, принципів життя, зразків поведінки, сформованих під впливом історичних, природно-кліматичних та інших чинників, що впливають на свідомість, характер та діяльність людей [3, с. 122].

На думку сучасних дослідників у царині педагогіки (Г. Лозко, В. Страшний, М. Стельмахович), традиції знаходять свій вияв у звичаях й обрядах. Звичай – успадкований стереотипний спосіб поведінки, що є природним для членів певної спільноти. Обряд – ритуал, церемонія, сукупність умовних дій, що слугують символом (формою) наочного вираження визначених соціальних відносин, способу господарювання, світоглядних позицій [5, с. 44].

Педагогічна сутність народних традицій полягає в тому, що вони водночас виступають як результат виховних зусиль народу впродовж багатьох віків та як незмінний виховний засіб. Провідним у традиції завжди виступає принцип поведінки. Зовнішньою стороною звичаю виступає правило поведінки – детальний припис вчинку в конкретній ситуації. Отже, існує певна виховна закономірність: звичаї як механізми впливу діють шляхом детальних приписів щодо вчинків у конкретних ситуаціях, а традиції – через формування відповідних духовних цінностей. Відтак виховні наслідки відмінні: звичай формує звички, а традиції відображають спрямованість поведінки [5, с. 208].

Наведені вище узагальнення дають змогу інтерпретувати поняття «етнопедагогічні традиції» як систему звичаїв і обрядів певного народу, що містять у собі виховний зміст. При цьому етнопедагогічні традиції синтезують у собі звичаєво-обрядові дієства родинного побуту й календарного циклу.

Теоретичні й експериментальні дослідження сучасних українських педагогів переконують у нагальності використання виховного досвіду народу в всіх ланках сучасної освітньої системи. Водночас необхідно визнати, що в різноманітті педагогічних досліджень питанню залучення календарних і родинних традицій у виховний процес вищої школи приділено недостатньо уваги.

Мету статті вбачаємо у визначенні передумов інтегрування етнопедагогічних традицій у виховний процес ВНЗ як чинника формування духовних цінностей студентської молоді.

Реалізація поставленої мети вимагає конкретизації відповідних умов на когнітивному, емоційному та діяльнісному рівнях.

При доборі традицій варто керуватися наступними критеріями:

- традиції (в повному їх різноманітті) існують у загальноукраїнському контексті, відтак звичаї й обряди, що їх утворюють, концентрують етнорегіональну самобутність;
- важливо сприяти традиціям в усій їх багатогранності, знайомити з ними на рівні звичаїв і обрядів;
- з-поміж значної кількості звичаїв і обрядів добираються такі, що виконувалися молоддю і на честь молоді.

У сучасній етнографії звичаї й обряди об'єднуються у так звані комплекси відповідно до їх функціонального призначення – звичаєво-обрядовий комплекс родинного життя та календарного циклу [4, с. 203].

Родинні звичаї й ритуали здебільшого обумовлені нормами-зразками, оскільки ступінь стандартизованості, повторюваності ситуацій повсякденного родинного життя надзвичайно висока. Нормативний вплив родини індивід приймає задля збереження соціального статусу й схвального ставлення оточуючих. Нормативні впливи родини діють на основі приписів, зразків, моделей поведінки, знання яких дозволяє не шукати щоразу нових рішень, а поводитися згідно з усталеними нормами певного соціального середовища. Традиції у відзначенні подій родинного життя концентрують у собі самобутні риси певної етнокультури. Вони набувають потужного педагогічного потенціалу, адже, спостерігаючи й беручи участь в обрядових дієствах, молодші члени родини долучаються до етнічної культури через близькі їм поняття, явища, імена.

Календарні традиції охоплюють систему свят, певних урочистих подій, дат, що відзначаються в певній послідовності впродовж року і супроводжуються численними звичаями й обрядами, які адекватно відтворюють сутність, зміст, характер подій та явищ в трудовій діяльності, побуті, природі.

Обрядово-звичаєвий комплекс етноспільноти повною мірою відображено в календарному циклі. Позаяк календарний поступ означений обрядовою символікою, за допомогою якої народ виявляє свій особливий світогляд – життєві прагнення, релігійні, етичні та естетичні погляди й переконання. Форму-

вання звичаєво-обрядового комплексу забезпечило розв'язання низки соціально й педагогічно значущих завдань:

- емоційно-насичено пережити визначну подію;
- примножувати добробут та запобігати нещастю;
- запобігати буденності (рутинності) у повсякденних справах;
- створити відповідні умови для здійснення певного життєвого кроку;
- максимально згуртовано розпочати (завершити) певну соціально-значущу справу;
- зберегти, примножити й передати прийдешньому поколінню набуті практичні й теоретичні знання.

При планування виховної роботи наставнику академічної групи слід зважати на те, що вже перше знайомство з традиціями рідного народу в студентів відбулося ще під час навчання у школі. Отже, провідне завдання педагога полягає у спрямуванні уваги аудиторії на духовний зміст звичаєво-обрядового комплексу. Як приклад, може слугувати вивчення традиції дотримання постів. Період посту передбачав духовне й тілесне приготування до Великих християнських свят – Різдва, Великодня, Дня Св. Петра і Павла, Успіння Пресвятої Богородиці. Неодмінними чинниками тривалого чи одноденного посту є:

- посилена молитва;
- прощення образ іншим;
- визнання своїх провин і прохання про вибачення;
- допомога сиротам, хворим, немічним;
- св. Сповідь і Причастя;
- відмова від страв із м'яса, яєць, молочних продуктів;
- утримання від розваг, алкоголю та тютюнопаління.

Іншим прикладом є традиція відзначення іменин. Згідно з християнською традицією новонародженого називали іменем святого, в день пам'яті якого він з'явився на світ. Пізніше дитині давали ім'я за спомином святого в день хрещення чи подвійне ім'я, що складалося з імені, яке обирали батьки, та імені визначного святого, дата спомину якого була найближчою до дня народження дитини.

За християнськими переказами святий, чие ім'я носить дитина, ставав її покровителем та охоронцем. Вже з раннього віку маленького християнина у церкві й у родині знайомили з «житієм» святого, щоб у своєму подальшому житті він намагався наслідувати приклад свого небесного покровителя. У день іменин українці зазвичай брали участь в урочистому Богослужінні на честь святого. Іменинників у цей день відвідували хресні батьки та найближчі родичі. Подарунки для іменинника вирізнялися символічністю і духовною спрямованістю – ікона чи медальйон із зображенням святого, «Житіє» (невеликий за обсягом твір з описом його праведного життя й християнських чеснот), Євангеліє, молитовники тощо.

Вибір методів ознайомлення студентської аудиторії з етнопедагогічними традиціями залежить від конкретних виховних завдань, форми організації виховного процесу (година наставника, виховний захід, екскурсія до музею тощо), рівня підготовки викладача-куратора. З-поміж методів і форм нав-

чання варто надавати перевагу активним методам, які ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії й спрямовані на самостійний пошук істини; сприяють формуванню критичного мислення, ініціативності й творчості.

Особливої уваги заслуговує питання поліетнічності й національної свідомості академічної групи. Якщо у ній є представники національних і етнічних меншин, академічному наставнику слід створити необхідні умови для ознайомлення їх з етнопедагогічними традиціями рідного народу. Водночас слід потурбуватися, щоб студенти мали нагоду поділитися одержаними знаннями зі своїми одногрупниками.

Задля досягнення виховного ефекту радимо якомога активніше залучати студентів до самостійної роботи з відповідною літературою, етнографічних розвідок, написання творчих робіт з етнопедагогічної проблематики. Підготовлені матеріали стануть базовим фондом для організації «круглих столів», диспутів, науково-практичних конференцій, інтелектуальних ігор, святкових заходів тощо.

Отже, інтегрування етнопедагогічних традицій у виховний процес сучасного вищого навчального закладу сприятиме духовно-ціннісному самовизначенню студентської молоді, дозволить збагатити зміст аудиторної й позааудиторної роботи, створить умови для міжетнічного спілкування й взаємного духовного збагачення.

Перспективи подальших досліджень порушеної проблеми вбачаємо у теоретичному обґрунтуванні й

розробці методичних рекомендацій щодо залучення етнопедагогічних традицій у процес духовного самовдосконалення особистості студента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ващенко Г. Виховний ідеал : підруч. для педагогів, виховників, молоді і батьків / Г. Ващенко ; Пед. т-во ім. Г. Ващенка ; передм. О. Коваль ; ред. Г. Дениско-Антипович. – Полтава : Полтав. вісн., 1994. – 192 с.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу : етнограф. нарис / О. Воропай. – К. : Основа, 2005. – 591 с.
3. Етнопедагогіка / В. Б. Євтух, А. А. Марушкевич, Н. М. Дем'яненко, В. В. Чепак. – К. : Київ. ун-т, 2003. – 149 с.
4. Лозко Г. С. Українське народознавство / Г. С. Лозко ; ред. В. І. Довгаль, Л. С. Камінчук ; худ. І. М. Гаврилюк. – К. : Зодіак-ЕКО, 1995. – 368 с.
5. Стельмахович М. Г. Вибрані педагогічні твори : в 2 т. / М. Г. Стельмахович; [упоряд. : Л. В. Калуська, В. І. Ковтун ; за заг. ред. Л. В. Калуської]. – Коломия : Вік, 2011. – Т. 1. – 520 с.
6. Ушинський К. Д. Про народність у громадянському вихованні / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори : в 2 т. – К. : Знання, 1983. – Т. 1. – С. 43–103.

Дата надходження до редакції: 16.09.2015 р.

МУЗИКА. ЕСТЕТИКА

УДК 78.071.2

Роман КОВАЛЬСЬКИЙ,
аспірант Київського університету
імені Бориса Грінченка

СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У пропонуваній статті висвітлюються поняття «компетентність», «професійна компетентність» учителя музичного мистецтва. Розкрито методичні та технологічні проблеми підготовки майбутніх фахівців музично-педагогічної діяльності.

Ключові слова: професійна компетентність, музичне мистецтво, компетентнісний підхід, методична підготовка.

В этой статье освещаются понятия «компетентность», «профессиональная компетентность» учителя музыкального искусства. Раскрыты методические и технологические проблемы подготовки будущих специалистов музыкально-педагогической деятельности.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, музыкальное искусство, компетентный подход, методическая подготовка.